

ARTIKELLEN

HOOFDBETEKENIS VAN LOF-BELOONINGSRECHT

DOOR

H. L. A. VISSER.

Zoo ergens, dan is zeker op het gebied van wijsbegeerte in ruimeren of engeren zin tegen eenzijdigheid te waken. Doch wil men daarbij tevens den gulden regel betrachten, dat eenvoud kenmerk van het ware is, dan zal men, welke voorstelling die moeilijk definieerbare begrippen ook mogen opwekken, ervoor zorgen niet noodeloos ingewikkeld te zijn. Daarom zal ook bij het onderwerp, dat hier ter sprake komt, moeten worden getracht, de duidelijkheid evenmin aan de volledigheid als den samenhang aan de duidelijkheid op te offeren.

Waarom die inleidende waarschuwing?

Spreekt hier overdreven voorzichtigheid (welereis verweten!) of heel wat erger: overdreven critische zin? Ik hoop noch het een noch het ander. Maar wilde men het vraagstuk van het lof-belooningsrecht volledig behandelen, dan zou men moeten beginnen met de vraag naar het wezen van het recht, vervolgen met die naar het wezen der vergelding en het specifieke van lof-belooning door het recht, men zou niet alleen diep moeten graven in de rechtsphilosophie en de geschiedenis van het recht, maar men zou evenmin enkele vragen van algemeen wijsgeerigen aard, van sociale politiek en van economie kunnen voorbijgaan.

En met welk resultaat?

Dat men naar alle waarschijnlijkheid nog geen volledige behandeling van het onderwerp gegeven had. Maar zeer zeker zou men de grenzen van een helder, afgerond geheel, geschikt voor een tijdschriftartikel, verre overschreden hebben.

Het zij mij daarom vergund, het belangrijke onderwerp alleen maar in dien trant te behandelen, dat in het bijzonder de hoofdbeteekenis ervan tot zijn recht komt. We spreken daarom vooral en in de eerste plaats van hetgeen voor een lof-belooningsrecht pleit, begeven ons daarna even op aangrenzend gebied, toetsen vervolgens de waarde van de er tegen geopperde bezwaren, om ten slotte na te gaan, in hoeverre verwezenlijking van het denkbeeld wenschelijk en mogelijk is. Volledigheid wordt hierbij dus zelfs niet in de verste verte

nagestreefd. Maar we willen trachten duidelijk ook in den samenhang te zijn.

Wat de rechtsphilosophie als zoodanig betreft, alleen één opmerking vooraf. Niet om na te gaan wat haar wezen is, nog minder om ons te verdiepen in haar inhoud. Dat zou ons te ver voeren. Alleen dit: van welke zijde en hoe men haar ook behandelt, steeds heeft men een probleem. Het is reeds een probleem, hoe men met haar begint zonder in een of ander opzicht te prejudicieeren. Of men b.v. beter doet met haar taak, met haar richtingen, met rechts- of aanverwante begrippen, met haar vruchtbaarheid of misschien nog anders aan te vangen, is probleem. Rechtsphilosophie werpt problemen op. Natuurlijk uitsluitend van rechtsphilosophischen aard. Weliswaar is het een probleem hoever dit strekt. Maar dat het probleem van een lof-belooningsrecht binnen haar terrein valt, is evenmin problematisch als dat problemen van staat, straf enz. op haar territorium thuis behooren. Staat en straf zijn evenmin iets vanzelfsprekends als lof of belooning en hebben evenzeer als deze doorgronding noodig. Wordt van lof en belooning minder dan van staat en straf notitie genomen in de rechtsphilosophie, dan moet de reden daarvoor worden gezocht in — met goede traditie niet gelijk te stellen — gewoonte, misverstand, misonieisme of welken anderen, allerm minst afdoenden grond dan ook, maar zeker niet in het feit, dat hier geen rechtsphilosophisch probleem bestaan zou.

We vangen dus aan met de vraag, wat er voor lof-belooningsrecht te zeggen valt, om zoodoende zijn beteekenis te benaderen.

Van tijd tot tijd hoort men dezen of genen zijn verwondering erover uitspreken, dat de ontwikkelde mensch eerder tot afkeuring dan tot goedkeuring geneigd is, dat iets eerder tegen- dan meevalt. Is die meening inderdaad juist en de verwondering erover gegrond? Natuurlijk bestaat te dien opzichte verschil bij meer optimistisch en meer pessimistisch aangelegde menschen. Maar niet te ontkennen valt, dat we door den loop der ontwikkeling, versterkt door den invloed of de nawerking der critische wijsbegeerte, in sterke mate afbrekende critiek kunnen te hooren of te lezen krijgen. Natuurlijk evenzeer wel-doende en ons rechtvaardig schijnende als niet. Maar dat de critiek vaak eenzijdig afbreekt en halfwaar d.i. onwaar voorstelt, is een onweersprekelijk iets. Ruim 40 jaar geleden werd daarop de aandacht gevestigd door iemand als Wilhelm Wundt¹⁾ en voor een paar jaar werd te onzent door Dr. K. H. E. de Jong²⁾ de vraag gesteld of „letterkundige kritiek waarde heeft”. Is critiek in den origineelen zin van hecht oordeel zonder partijdigheid iets zeer nuttigs voor de menschelijken vooruitgang, het is tevens wenschelijk, dat zij de grenzen

¹⁾ *Zur Moral der literarischen Kritik*. Leipzig Engelmann 1887.

²⁾ *Heeft letterkundige kritiek waarde?* 's-Gravenhage, Van Stockum en Zonen, 1927.

van hare werkelijke beteekenis niet overschrijdt. Door veelzijdiger te zijn en naast het kwade tevens het goede te omvatten, zou de critiek een hooger en, de waarheid meer benaderenden vorm aannemen, tevens sympathieker zijn in de oogen van hen, die zich door smaak voor het grove en pikante niet laten leiden. Critiek, die belangrijke dingen overslaat of als bagatelle belicht, is zeker uit den boeze. Zoo komt men tot het besef, dat de neiging om eerder af te keuren dan te loven in hare overdrijving en eenzijdigheid is te verwerpen en dat men in ieder geval hare excessen zal hebben te keeren. Ook Wundt³⁾ meende, dat er tegen dit kwaad hulpmiddelen moesten zijn en eischte in zijn strijd voor meer waarheid critiek op de critiek. Maar dat die zou kunnen bestaan in de introductie binnen ons recht van een instelling, die tegen de eenzijdigheid een tegenwicht zou kunnen vormen, komt nog niet bij hem op. En toch ligt o.i. in die richting een — zoo niet *het* — hulpmiddel. In ieder geval verdient — laat ons even vooruitloopen — die rechtspraak, welke zich alleen ertoe beperkt het kwade te straffen, bedenking.

Tot dezelfde conclusie moet men komen, wanneer men zich afvraagt of, in het algemeen genomen, de maatstaf onzer waardeering wel heelemaal in orde is. Leggen we bij de waardeering onzer medemenschen en van hunne daden wel steeds den juisten en niet vaak een min of meer verkeerden maatstaf aan? Vraagt men zich dit conscientieus af, dan zal men moeten erkennen, dat meerdere malen in onze maatschappij diverse praestaties door de daardoor gewekte waardeering onvoldoende, soms zelfs onjuist gemeten worden. Een sterk voorbeeld is het volgende. Terwijl in het bedrijfsleven loon naar werk loon naar de handelswaarde van het door het werk voortgebrachte beteekent, zou er minder van gelijkheid van loon dan wel van gelijk loon bij gelijkwaardige praestaties sprake moeten zijn. Weliswaar wordt gelukkig in het algemeen bij particuliere ondernemingen nog wel de regel toegepast van bevordering naar geschiktheid, maar bij openbare diensten en het openbaar bedrijf ontbreekt het. Frappant bewijs ervan, dat er aan den maatstaf onzer waardeering wel iets hapert. Daarenboven komt, dat de waardeering van karaktereigenschappen veelal in verhouding tot de vaak overdreven schatting van het intellect te kort komt. Terwijl het uiterlijke verre overweegt, blijft het innerlijke teveel verborgen. Omsloten in haar omhulsel blijft de kern te vaak een onbekende. Het is maar zelden, dat we het beeld van den individu als zoodanig, zooals hij inderdaad is, krijgen. Zoo doet zich vaak valsche schijn als werkelijkheid voor, geldt schijnverdiens te voor werkelijke verdiens te, gaan surrogaten van diverse dingen voor behoorlijk door. Bij alle deze en soortgelijke omstandigheden, blijkt het, dat er in het algemeen wel iets aan den maatstaf

³⁾ Zur Moral der literarischen Kritik, blz. 48 v.

onzer waardeering mankeert. Het is niet gemakkelijk aan te geven, waar hier de billijke verhouding tusschen praestatie en gevolg, de zoo gewenschte betrekking tusschen inspanning en resultaat is. 't Is er niet alleen verre van, dat juist precies de eerlijkheid doet slagen, maar juist karaktervolle personen kunnen tengevolge of in weerwil van hun goede eigenschappen belangrijk nadeel ondervinden, ja hebben zelfs kans van wege hun karakter met den strafrechter in aanraking te komen. Daartegenover bestaat er steeds mogelijkheid, dat juist personen, die zich van list en intriges weten te bedienen, door de mazen der strafwet kruipen. Sommige vormen van machtsmisbruik, sluwheid en intrige zijn door het strafrecht niet te benaderen en evenmin direct op andere wijze te treffen. Dat alles is het tegendeel van nieuw; het klinkt ons zelfs wat banaal in de ooren. Maar het wordt niet steeds gezien in het juiste licht. Zeker wordt het niet steeds beschouwd als nieuwe bijdrage tot het inzicht, dat hier de maatstaf onzer waardeering in het spel is. En nog veel minder ingezien, dat dit tot verandering, verbetering noopt. Voor verbetering van karaktervorming, die een hoogst belangrijke schrede vooruit beteekent, wordt langs paedagogischen weg inderdaad sterk geijverd. En op den langen duur zal dit zeker tot verbetering kunnen leiden, zij het dan niet alleen. Want, niet alleen helpt dit niet voor al degenen, die inmiddels, vaak juist van wege hunne voortreffelijke eigenschappen de dupe geworden zijn. Maar bovendien werken de aldus paedagogisch geïntroduceerde denkbeelden niet voldoende door, zoolang niet tegelijkertijd in de maatschappij een streven ontstaat, om die verbetering op prijs te stellen. Men voelt daardoor de noodzakelijkheid die waardeering rechteus te doen sanctionneeren.

Tot die noodzakelijkheid voert nog een derde overweging, die steun vindt in een verschijnsel van collectief-psychischen aard. Het enkele feit van het vereenigd zijn kan, zooals bekend is, tot een invloed voeren, waaraan niet veel personen zich kunnen onttrekken en die uitdrukkingen en handelingen kan in het leven roepen, vaak ook pathologisch en criminalistisch van groote beteekenis. Uit diverse collectief-psychologische onderzoekingen, die nog voor groote uitbreiding vatbaar zijn, is immers reeds gebleken, dat alleen door vereeniging van personen collectieve verschijnselen kunnen ontstaan, die volstrekt niet uitsluitend reproducties zijn van de individueele personen, welke de leden der associatie vormen; het zijn vooral de gevoelseigenschappen, die zich in het samenzijn van tot geringen grond van organisatie gekomen personen vereenigen, waarbij steeds een verhoogde neiging tot prikkelbaarheid en overdrijving valt waar te nemen. Natuurlijk is ook de aard der leden van belang voor de intensiteit van het verschijnsel, maar ook afgescheiden van dien aard bestaat het in meerdere of mindere mate. Zoo zal telkens, wanneer in

een ook slechts gedeeltelijk explosieve menigte, de geschikte brandstof mocht vallen, een verzameling menschen, tot nu toe meerendeels van een rustig, pacifiek gedrag, tot een bende kunnen worden, tot elken ruweren vorm van misdaad of waanzin in staat. Die brandstof kan van den meest verschillenden aard zijn, maar zeker kan het onbetwistbaar bewijs, het intense gevoel eener groote onrechtvaardigheid daartoe ook behooren. De prophylactische middelen, die tegen de collectief-psychopathologische gevaren worden aanbevolen, zijn van zeer uiteenlopenden aard en worden voornamelijk op het gebied der sociale paedagogie, psychiatrie en rashygiëne gevonden. Maar ook van juridisch-politische zijde kan hier nuttig ingegrepen worden, door aan de voorkoming van zulke onrechtvaardigheden werkzaam te zijn. Staan de andere middelen hier veelal in den dienst van de heilzame leuze: „karaktervorming”, in zoover daaraan sterking tegen het collectief psychisch gevaar ten grondslag ligt, juridisch-politisch wordt men bovendien, tot ruggesteun dier andere middelen, den kant uitgedreven van een lof-belooningsrecht. Daardoor kan worden meegewerkt zoowel aan de verdediging van krachtige karakters als aan de voorkoming of het herstel van groote onrechtvaardigheden.

Het zijn dus in het bijzonder een drietal gronden, n.l. het bestaan van een eenzijdige neiging tot afkeuring, onvoldoende waardeering van werkelijke verdiensten en het ook mede daardoor dreigende collectief-psychopathologische gevaar, die evenzoo vele argumenten voor een lof-belooningsrecht vormen. Waarmede voorloopig dus alleen de neiging bedoeld en gemotiveerd is tot directe, wettelijke sanctioneering inzake het werkelijk verdienstelijke. Omdat de menschelijke neigingen te eenzijdig den kant van afkeuring uitgaan, omdat werkelijke verdiensten niet direct rechtens worden gesteund en omdat daaruit zelfs een met de collectieve psyche verband houdend sociaal gevaar dreigt, wordt een wettelijke sanctioneering op het gebied van het werkelijk verdienstelijke noodzakelijk geacht. Dat is in het kort het onopgesmukte en van alle omkleeding ontdane beeld van een lof-belooningsrecht. Zijn beteekenis komt voornamelijk uit de noodzakelijkheid voort en daaraan ontleent het tevens zijn grenzen. Zijn zin is nuchter. Maar zijn doel is reëel-idealistisch. Gevolg daarvan is, dat niet alleen menigeen, die zich op zuiver-ideëel standpunt plaatst, daarvan de oogen afwendt, maar dat het ook niet zoo heel gemakkelijk genade kan vinden bij zuiver realisten. Een strijd naar twee fronten is noodig om de beteekenis te doen gevoelen van een instelling, die, zich stellende op den grondslag der naakte werkelijkheid en geheel afkeerig van al hetgeen op utopieën en zuiver ideële stelsels lijkt, zich toch in dienst stelt van een hoog ideaal. Dat er dus het een en ander, hoogst belangrijke zoowel als minder belangrijke tegenwerpingen worden aangevoerd, is van zelf sprekend. Alvorens echter de waarde dier grieven na te gaan, moeten we ons even naar een aangrenzend

terrein begeven: naar het gebied der buiten het recht om gebruikelijke belooningen en naar het gebied van het strafrecht.

Het zou overbodig zijn de noodzakelijkheid van een lof-belooningsrecht te motiveeren, wanneer het al bestond. Het bestaat niet. Wel vertoont de rechtsgeschiedenis, waarvan vroeger een korte schets werd gegeven ⁴⁾, enkele gebrekkige embryonale sporen ervan, waaruit voornamelijk blijken kan hoe de gedachte eraan geleefd heeft, doch slechts gebrekkig en in kiem tot uiting gekomen is; waarschijnlijk mag men zeggen, dat er ook tegenwoordig weer een kiem bestaat, voorzoover als op het gebied der voorwaardelijke veroordeeling en vrijheidsstelling goed gedrag strafvermindering, vrijheid of eenig ander voorrecht kan tengevolge hebben. Maar de lof en de belooning vertoont zich voornamelijk buiten verband met recht. Ze werden en worden door den staat en in de vrije maatschappij toegepast in de meest verschillende vormen, als ordes, legaten met beloonende strekking, prijzen in de school, in de industrie, in het leger, in den vorm van nationale begrafenissen, benaming van straten enz. enz. Het geschiedt zodoende vaak op zeer verdienstelijke, maar soms ook op minder verdienstelijke wijze en soms juist daar waar ze onnoodig zijn wel en waar ze noodig waren heelemaal niet. Vrijheid is prachtig, maar willekeur is even bedenkelijk als sleur. De belooning volgens model, à tour de rôle, of de bij belooningen welereis als elders toegepaste do-ut-des-practijk geven geen van beide waarborg van belooning naar verdienste. Wat er dus inzake lof-belooning bestaat heeft ten deele waarde, verdient ten deele aanmoediging, is ten deele te prijzen, maar heeft aanvulling in den zin van verbetering van grondslag noodig. Lof en belooning behoort, voorzoover daarmee verbetering te bereiken is, gebracht te worden in de sfeer, die nog den menschelijkerwijze grootsten waarborg voor onpartijdigheid heeft, binnen de sfeer van het recht.

Bevinden lof en belooning, de uitingen der goedkeuring, zich zoo goed als geheel daarbuiten, de uiting der afkeuring heeft als straf ⁵⁾ binnen de sfeer van het recht, in het strafrecht een plaats gevonden. Zoo over iets overeenstemming ontbreekt is het over doel en grond der straf. En zoo een probleem der rechtsphilosophie zich niet voor incidenteele behandeling leent, is het de straftheorie. We hebben hier te doen met verschillen van wereldbeschouwing, die, althans in beginsel ⁶⁾,

⁴⁾ In *Karakter als cultuurelement*, blz. 80 v.

⁵⁾ Niet voorbij worde gezien dat de afkeuring ook buiten straf kan vallen, n.l. als tuchtmiddel, disciplinaire straf.

⁶⁾ Of het feit, dat men in de wetgeving per slot van rekening tot een regeling moet komen, eerder wijst op een compromis dan op een overwinning van een beginsel, moge hier in het midden worden gelaten. Wie zich in die quaestie opnieuw wil verdiepen, wordt verwezen naar de daarover gewisselde meningsstrijd in het Tijdschrift voor strafrecht deel XX blz. 13 v. en 258 v. en naar de, ook uit dien hoofde, zeer leerzame strafrechtswetgeving der laatste jaren.

onverzoenbaar zijn. Deze hier afdoende te behandelen is evenzeer onmogelijk als ook onnoodig. Het is voor goed begrip der zaak, waarom het hier gaat, trouwens voldoende de aandacht erop te vestigen, dat geen enkele dier standpunten een sta in den weg vormt voor de opvatting, dat er iets is wat als het complement van de straf is aan te merken n.l. de lof-belooning. Of men vergelding als alles overheerschend beschouwt, of als primair vooropstelt ⁷⁾, of men vergelding onmogelijk, verkeerd, uitgesloten acht en in plaats daarvan wel of niet een bepaald middel aanprijst of een systeem stelt, of men naast of boven vergelding iets anders (verbetering, afschrikking, voorkoming, bescherming etc.) wil stellen, geen enkele der theorieën houdt de les in, dat men verkeerd doet naast straf ook lof-belooning te stellen. In principe, van een algemeen rechtsstandpunt uit gezien, acht dan ook een gezaghebbend man als de bekende hoogleeraar Kelsen ⁸⁾ — een man, waarop te onzent uit anderen hoofde vaak een beroep wordt gedaan — recht op belooning allerminst af te wijzen; dat ze niet zeer gebruikelijk is, is een andere quaestie. Weliswaar komt men o.i. door het laatste, gemengde standpunt, dat naast of boven vergelding de aandacht in het bijzonder op den persoon van den misdadiger en de belangen der maatschappij stelt, het gemakkelijkst tot de conclusie, dat de uitsluitend naar de afkeuring gerichte blik verkeerd is. Maar geen der andere standpunten behoeft per se, eenzijdigheid in dit opzicht te beteekenen. Wanneer men zegt, dat wie wat verdient wat hebben moet en liefst juist zooveel als hij verdient, kan men, mits consequent en niet verstokt, daarmee niets anders meenen dan zoowel straf als lof-belooning. Wie vergelding onmogelijk, verkeerd, uitgesloten acht, doet daarbij tusschen straf en lof-belooning geen keuze. Maar vooral, wie het o.i. juiste standpunt inneemt, dat straf zoowel op vergelding als op sociale paedagogie gericht moet zijn, is slechts consequent wanneer hij evenzeer de gevallen waar voor goed- als waar voor afkeuring aanleiding bestaat, in zijn onderzoek betreft. Hoe minder het immers bij de gerechtigheid, die men bij het strafrecht op het oog heeft, te doen is om abstracties, hoe meer men zich ervan rekenschap geeft, dat niet een der vele eenzijdige mogelijkheden alleen bevrediging kan geven, en hoemeer dergelijke overwegingen ons tot de noodzakelijkheid evenzeer van vergelding als van sociale paedagogie brengen, zooals die in de moderne reclas-seering tot uiting komt, des te meer wordt men tot het inzicht ge-

⁷⁾ Over de quaestie of dit al dan niet het geval is bij Thomas van Aquino, bestaat blijkbaar verschil van opvatting tusschen professor Duynstee (De leer der straf van den H. Thomas van Aquino) en Mr. van Wijnbergen (Tijdschr. v. straf. deel XVI blz. 172 v.)

⁸⁾ Hauptprobleme der Staatsrechtslehre, Tübingen, Mohr 1911 blz. 217. De wijze waarop theologen tegenover de quaestie staan moge blijken uit een boekje van Karner: „Der Vergeltungsgedanke in der Ethik Jesu”. Leipzig 1927.

bracht, dat een strafrecht zonder een lof-belooningsrecht iets onvolledigs is.

Is er evenmin van algemeen rechtsstandpunt iets wat ervan zou moeten afhouden, als dat er een enkele straftheorie zou zijn, die zich als zoodanig daartegen verzet, dat er verschillende meer of min belangrijke grieven tegen de idee van een lof-belooningsrecht, buiten verband met de rechtsidee of strafidee om, kunnen worden aangevoerd staat vast. Laat ons probeeren ze naar haar waarde te toetsen.

In het bijzonder ligt de tegenwerping voor de hand, die men van uiterst naïeve of van meer bezonken, en dan strikt idealistische, zijde aanvoert, dat lof of belooning als prikkel uit den booze zijn zou. Komt men bij den een of ander onvoorbereid met de quaestie aan, dan weert hij zich, haast automatisch of als een soort reflex-beweging, op deze wijze tegen de hem onsympathiek schijnende, vreemd aandoende idee. Tien tegen een, dat dit dan geschiedt in deze woorden, dat deugd haar belooning in zich zelf vindt, of dat er iets in ons is, wat elke sanctie overbodig maakt. Nu bevatten die herinneringen aan Spinoza of aan Guyau uit den aard der zaak, allermint te onderschatten kernen van waarheid. Wanneer men deugd als iets volmaakts opvat en wanneer deze in de wereld waarin we leven als zoodanig zou gewaardeerd worden, zou er van lof-belooning geen sprake behoeven te zijn. En mocht de menschheid inderdaad eenmaal dit stadium bereiken, dan zou er evenmin als van straf van belooning sprake zijn. Die kernen van waarheid vormen echter juist daarom niet de volle waarheid, omdat een in zoo volmaakten vorm voorgestelde deugd uiterst zeldzaam, haast bovenmenschelijk is en omdat de maatschappij ze juist alleen maar zeer gebrekkig waardeert. Belooning-in-zichzelf-vinden is, voorzoover ze bestaat, iets zeer verhevens. Maar kan men ermee volstaan? Al ontkent men, tenzij van elk idealisme verstoken, moeilijk aan het noodige respect voor dusdanige hooge opvattingen, men moet, bij een wat meer nuchtere beschouwing van menschheid en wereld, daarop ontkennend antwoorden. Zoolang de menschen evenmin engelen als goden zijn, hebben ze prikkels noodig. Zelfs de psychologisch vaak zoo goed georiënteerde bijbel leert ons dat. Niemand denkt er dan ook aan de lof-belooningsidee een zuiver ideëel goed te noemen. Veel meer een noodzakelijk iets. Voor hem, die reëel-idealistisch de wereld beschouwt, vervalt daarmee de kracht van het strikt-idealistische bezwaar.

Een belangrijke tegenwerping schijnt ook daarin te bestaan, dat het niet aangaat, of in ieder geval zeer bezwaarlijk is een juist criterium voor het lof- of belooningswaardige te vinden. Nu zou die grief misschien dan van waarde zijn, wanneer men maar lukraak aan het loven en beloonen ging. Wanneer men echter — zooals hieronder blijken zal — zich erop toelegt met de noodige voorzichtigheid te

werk te gaan en eerder vrij enge grenzen te trekken, waaruit de aangenomen maatstaf tot zekere hoogte duidelijk blijkt, kan dit bezwaar niet opgaan. Maar zelfs al was dit niet het geval en al was het criterium hier niet aanwijsbaar, dan zou het lof-belooningsrecht daarbij allerminst bij het strafrecht ten achterstaan. De vraag wat precies misdaad is, wordt immers niet op een en dezelfde, maar op zeer verschillende wijzen beantwoord. Men beschouwt misdaad immers nu eens als het afkeurenswaardige, als de zonde, als de goddelijke wil geopenbaard in de wet, als wettelijke normoverschrijding, dan weer als schennis van het sociale contract, als schennis onvereinigbaar met de qualiteit van burger of met de vrijheid, als een daad schadelijk voor de maatschappij of als nalatigheid gestraft door den staat. Zelfs wanneer dus het vinden van het criterium hier uitgesloten was, zelfs dan zou het lof-belooningsrecht nog allerminst bij het strafrecht ten achter staan.

Een derde bedenking lijkt ons belangrijker. Men zegt dat het lof-belooningsrecht iets kunstmatigs is. Geheel en al te ontkennen valt het gewicht dier grief niet. Wanneer men het beginsel invoert om het goede karakter als een verdienste te beloonen, doet men iets meer of min kunstmatigs. Dit is volkomen juist. Maar daarmee is het lof-belooningsrecht nog allerminst veroordeeld. Wanneer het bedoelde te zijn een middel tot innerlijke verbetering van den mensch, dan zou die grief dooddelijk zijn. Aankweeking van eigen kracht en het vrijwillig op zich nemen van verplichtingen is zonder twijfel een mooi ideaal, dat evenwel met het lof-belooningsrecht allerminst beoogd wordt. Men maakt zich een verkeerde en overdreven voorstelling, wanneer men van dit recht een directe innerlijke verbetering verwacht. Van innerlijke verbetering kan door de sanctie van lof en belooning slechts indirect op twee manieren sprake zijn: vooreerst door de tendenz in de verre toekomst de werkelijke verdienste boven de schijnverdienste te doen stellen en vervolgens omdat zeer geleidelijk ook de predispositie langs hereditairen weg den invloed der nieuwe idee zou ondergaan. Bij een en ander moet men tevens van het standpunt uitgaan, dat tegelijkertijd onderwijs en opvoeding, misschien ook de eugenese moeten bijdragen tot de voorbereiding der innerlijke verbetering. Maar zelfs toegegeven, dat er desalniettemin iets kunstmatigs van de belooningssanctie uitgaat, mag men toch vragen waar die geheel en al b.v. op paedagogisch en ander cultureel gebied ontbreekt. Nu spreekt het vanzelf dat men zal goed doen dit kunstmatige tot het strikt noodzakelijke te beperken en met dit gevaar bij de toepassing rekening te houden. Maar vrees voor gevaar betreffende het kunstmatige behoeft volstrekt niet in absoluten zin van de lof-belooningssanctie af te houden.

Hetzelfde geldt tot zekere hoogte ten opzichte van een andere bedenking, n.l. dat door de instelling hypocrisie zou worden aange-

wakkerd. De vrees, dat daardoor groot gevaar voor de juiste functioneering van lof-beloöningsrecht zou dreigen, is alleen gemotiveerd, wanneer het zinloos en zonder tact zou worden toegepast. Wanneer men denkt aan een ander gebied n.l. dat der weldadigheid, ook daar is men wel bedreigd door de simulatie. Maar evenmin als men nu uit gevaar voor hypocrisie weldadigheid opgeeft, behoeft men het beloöningsrecht daardoor onuitvoerbaar te achten. Gewaarschuwd zijnde, zij men echter bij de toepassing op zijn hoede.

Men kan ook daaraan een grief ontleenen, dat door een speciale aanmoediging van het goede karakter, als met de instelling beoogd wordt, een eenzijdige africhting der menschen naar die zijde en daarmee verstandsverslapping zou dreigen. Gebeurde dit inderdaad dan zou dit even weinig verkieselijk zijn als eenzijdige africhting van het verstand, dat tot overdreven intellectualisme voert. Eenzijdige aanmoediging van braafheid is al even weinig verkieselijk als eenzijdige aanmoediging van kennis. Maar de tijd, dien we beleven, is zoo weinig ingesteld op het kweken van brave Hendrikken, dat de weegschaal nog heel wat moreel gewicht gebruiken kan, voordat ze aan die zijde omslaat. Het ideaal van een juist evenwicht tusschen intellect en moraal behoeft daarom door een lof-beloöningsrecht allermintst verbroken te worden; het kan veeleer er door worden hersteld.

De tegenwerping, dat het juist de ware karakters zijn, die niet of althans niet in het openbaar willen beloond worden, kan volkomen juist zijn, maar behoeft toch de hier verdedigde instelling niet te treffen. Indien iemand niet hebben wil wat men hem geven wil, zal hij weigeren en kan niet worden gedwongen het te nemen. Er behoeft volstrekt niet te bestaan eenige verplichting om beloond te worden, evenmin als er behoefte is aan een recht om gestraft te worden. En voorzoover het openbare der belooning tegen iemands fijner gevoel indruischt, is zeer gemakkelijk de weg te vinden, dat een en ander in de binnenkamer geschiedt.

Dat de lof-beloönings-sanctie niet in de ontwikkelingslijn zou passen kan moeilijk worden toegegeven. Voorzoover daarmee op het min of meer kunstmatige gedoeld en op eigen kracht aangestuurd wordt, is daarover boven reeds een en ander gezegd. Voorzoover daar onder moet worden volstaan, dat velen bezwaar tegen belooningen in het algemeen hebben, kan moeilijk worden ontkend, dat evenvelen, zoo niet meerderen, het ervoor opnemen. En zelfs iemand als Montessori, die afschaffing van straf en belooning beide, voorzooverre ze niet van de natuur zelf afkomstig zijn, wenscht, denkt trouwens volstrekt niet aan afschaffing van belooningen alleen zonder tegelijk afschaffing van straffen. Niet alleen, dat de instelling als zoodanig dus allermintst buiten de ontwikkelingslijn zou vallen, kan men zelfs daartegenover staven dat ze er juist in past; en dat wel door zich te beroepen op het feit, dat — zooals reeds gereleveerd werd — in de zeker zeer actueele

voorwaardelijke veroordeeling en invrijheidstelling goed gedrag strafvermindering, vrijheid of eenig ander voorrecht kan tengevolge hebben.

Wanneer we hiermee de reeks min of meer belangrijke bedenkingen, die er tegen de lof-belooningssanctie zijn aan te voeren, de revue hebben laten passeeren, dan kan niet gezegd worden, dat ze door deze zeer ernstig bedreigd wordt. Eenig volstrekt afdoend bezwaar ertegen bestaat er niet. Zeker zijn er hier en daar voetangels en klemmen, moeilijk begaanbare plaatsen. Maar een principieel argument er tegen konden we niet ontdekken. Wat er tegen aangevoerd wordt is of geheel en al te ontzenuwen of heeft slechts waarde en bevat meer of min ernstige waarschuwing voor de toepassing. Daarom behoeft men zich door niets van de uitwerking ervan te laten afschrikken, onder de voorwaarde evenwel, dat men daarbij maar de voorzichtigheid betracht, die door de practische eischen is aangewezen.

Er kan daarom nog geen sprake zijn van een poging reeds thans een volledig lof-belooningsrecht te ontwerpen. Uitwerking beteekent alleen maar het aangeven van de eerstvolgende stappen, die met groote behoedzaamheid zijn af te leggen op den langen weg der zich evolueerende inzichten omtrent vergelding van goed en kwaad.

We bevinden ons thans op een punt van die evolutie, dat misschien wel zou mogen worden aangeduid als het midden. Ook al beweegt die ontwikkeling zich zigzagswijze, kan daarin van een vijftal stadia gesproken worden. Beginnend met den laagsten trap, die gekenmerkt wordt door het karakter van ongetemperde wraak, moet die evolutie haar limiet vinden in den zeker denkbaren, maar al dan niet bereibaren ontwikkelingstrap, waarin zoowel straf als belooning in zuiver menschelijken zin overbodig en er slechts voor een hoogere gerechtigheid plaats is. Tusschen beide in liggen dan de drie overige stadia, die zich geleidelijk uit elkander voortontwikkelen: tijdperk, waarin humane denkbelden omtrent straf baanbreken (Beccaria), tijdperk, waarin zij zulk een vorm aannemen, dat voor instituten als voorwaardelijke veroordeeling plaats is (onze tijd), tijdperk van het daarnaast ingang vinden van het lof-belooningsrecht. Op het punt dat thans bereikt is, zal het noodig zijn zich te oriënteeren omtrent een zeer geleidelijken verderen ontwikkelingsgang. Men zal zich wel reeds eenig vaag idee kunnen vormen omtrent het wezen van een toekomstig lof-belooningsrecht, maar eerst na lang tasten en zoeken zal dit vorm kunnen krijgen. Misschien zullen er eeuwen van oefening voorbijgaan, voordat een eenigszins juiste justitieele belooningspractijk bereikt is. Maar voor dat het zoover zal gekomen zijn, bevinden we ons nog in het voorstadium, waarin de openbare meening zich nog zal moeten vormen omtrent velerlei o.a. de verbinding van straf en belooning.

Hoe zal dit beter kunnen geschieden dan door rekening te houden met tweeërlei. Vooreerst met hetgeen de afweging der argumenten

pro en contra in zake een lof-belooningsrecht ons ten zijne gunste vertoont; vervolgens met hetgeen de lange ervaring der werking van het strafrecht ons leert. Voor een lof-belooningsrecht pleiten, zooals we zagen, drie gronden n.l. het bestaan van een eenzijdige neiging tot afkeuring, onvoldoende waardeering van werkelijke verdiensten en het ook daardoor dreigende collectief-psychopathologische gevaar. Van de grieven bleef alleen die waarschuwing over, bij de toepassing de noodige voorzichtigheid te betrachten en zich in het bijzonder daarvoor te hoeden, dat niet, door zich bloot te stellen aan de gevaren der kunstmatigheid en hypocrisie, het lof-belooningsrecht in plaats van recht onrecht bevorderde. De grootste moeilijkheid zit daarom vooral in de toepassing. Wat is dus begrijpelijker, dan dat men daarvoor rekening houdt met de ervaring, die het reeds wèl en zoo lang toegepaste strafrecht, waarvan het lof-belooningsrecht een complement genoemd kan worden, ons leert.

Waarom mag het lof-belooningsrecht een complement genoemd worden van het strafrecht?

Om anologe redenen als boven zijn aangevoerd tot rechtvaardiging van zijn beteekenis:

1e. omdat tegemoet moet gekomen worden aan de, in het strafrecht belichaamde, eenzijdige neiging tot afkeuring.

2e. omdat de onmogelijkheid om door strafrecht juist ook diegenen te treffen, die door de mazen der wet sluipen, tot zekere hoogte kan worden genivelleerd door lof-belooning hunner tegenvoeters.

3e. omdat negatie der door lof-belooning te vergelden werkelijke verdiensten het collectief-psychische gevaar kan opleveren, dat, evenzeer als waanzin, criminaliteit bevordert.

En wat leert de ervaring van het strafrecht?

Zeker niet aan iedereen hetzelfde. Evenzeer als er verschil bestaat in straftheorie en dit op verschil in wereldbeschouwing kan berusten, evenzeer kan men op de werking van het strafrecht verschillend zijn ingesteld. Toch is er ondanks strijd van straftheorieën en verschil van instelling iets zeer karakteristieks. Daar de geschiedenis de bezwaren heeft leeren inzien van een eng dogmatisme, houdt de staat rekening met de maatschappelijke eischen. Overtuigd, dat de straf niet kortweg straf kan zijn, uitdrukking van een ongetemperde wraak en de algemeene preventie in afschrikkenden en opvoedenden zin tegelijk moet werken, maar evenzeer, dat de straf niet volstaat als uitsluitende veiligheidsmaatregel, houdt de verstandige wetgever met de gezamenlijke verschillende uitgangspunten rekening. Een vaste ervaringsles, die ter fundeering van een completeerend lof-belooningsrecht, daaruit zou te trekken zijn, is deze, dat ook daarbij aan de eischen van vergelding zoowel als van sociale paedagogie voldaan moge worden. Beteekent dit bij het strafrecht verbinding van afschrikkenden en opvoedenden maatregel met elkaar en tevens met

hetgeen den delinquent toekomt, dan wil dit zeggen, dat analogisch voor een completeerend lof-belooningsrecht vereischt is verbinding van tot verdiensten opwekkenden en opvoedenden maatregel met elkaar en tevens met hetgeen den betrokkenen aan lof of belooning toekomt⁹⁾.

De analogie van het lof-belooningsrecht met het strafrecht leidt nog tot een tweede les. Het strafrecht heeft geenszins ten doel al hetgeen laakbaar is tot uiting te brengen, maar alleen hetgeen strafwaardig geoordeeld wordt. Er wordt alleen straf bedreigd indien en voorzover zulks ter handhaving der rechtsorde en ter bestrijding der criminaliteit noodzakelijk is. Hoewel onder deze woorden zeker niet ieder hetzelfde verstaat en ook hier verschil van straftheorie en wereldbeschouwing het hare doet, is deze omschrijving toch voldoende om het werkgebied van het strafrecht te begrenzen. Nu zit bij het lof-belooningsrecht zeker iets anders voor dan bij het strafrecht. Men wil daar het verdienstelijke tot uiting brengen. Maar is het daarom aangewezen *al* het verdienstelijke te sanctionneeren? Tweeërlei leidt ons alweer tot ontkennende beantwoording dier vraag: afweging der argumenten pro en contra, benevens inzicht in de werking van het strafrecht. Afweging der argumenten pro en contra een lof-belooningsrecht bracht tegenover de drie gronden pro de noodzakelijke voorzichtigheid bij de toepassing en in het bijzonder de gevaren der kunstmatigheid en hypocrisie naar voren; verwaarloozing daarvan zou in plaats van recht onrecht kunnen worden. Inzicht in de werking van het strafrecht wijst erop, dat het zich niet alleen beperkt tot het treffen van hetgeen strafwaardig geoordeeld wordt, maar dat het binnen die grenzen bovendien nog noodgedwongen en helaas beperkt is tot het trefbare. Ondanks de best denkbare wetgeving, een zoo goed mogelijk willen, hooge rechtschapenheid, nauwgezetheid en scherpzinnigheid der leden van de rechterlijke macht, benevens de volmaaktheid benaderende technische hulpmiddelen der justitie, blijven de mazen der strafwet voor listelingen doorsluipbaar. Direct langs strafrechtelijken weg blijft veel strafwaardigs daardoor ondanks allen goeden zin voor vergelding onvergolden. Zoo vergelding zin heeft en wie wat verdient wat hebben moet, dient men erop bedacht te zijn die lacune aan te vullen. Kan dit niet geschieden of kan althans niet getracht worden dit te doen geschieden door den blik speciaal naar de keerzijde, het complement, te richten? Wanneer twee mensen hetzelfde doel najagen en de eene het met zeer laakbare, maar door het strafrecht niet te treffen middelen bereikt en de andere, ondanks zijn verdiensten en juist tengevolge van zijn afkeer voor laakbare middelen het niet bereikt, dan eischt ware zin voor vergelding, dat de laatste boven den eerste uitgaat. En wanneer dit niet door straf van

⁹⁾ Wie zich aan die laatste uitdrukking mocht stooten, bedwingen zich even, en leze rustig verder!

den eerste mogelijk is, dan kan dit door lof-belooning van den tweede mogelijk gemaakt worden, waardoor veelal ook de eerste indirect te treffen is. We raken hier de kern der zaak, dus moeten daarbij even stilstaan. Misschien gaat het hier naar de meening van sommige menschen niet voldoende om een diepzinnige en hoogst geleerde theorie, maar zeker wel om een even belangrijke als eenvoudige gerechtigheidsopvatting. Wanneer, zooals iedereen kan weten, het strafrecht te kort komt in de volledige doorvoering van zijn taak en de mogelijkheid bestaat om door completeerend recht daarin tegemoet te komen, wat weerhoudt dan daarvan? Wie zegt, dat dit in onze ontwikkeling niet past of dat in de wereld nu eenmaal het gevolg beslist, moge zich erg sterk gevoelen en van vele zijden bijval vinden, wie den o.i. waren gerechtigheidszin heeft, afgescheiden van alle theorie erover, kan zich met die soort ontwikkeling en succesverheerlijking niet vereenigen en verlangt recht ook als aanvulling van lacunes in het bestaande. Men voere nu niet aan, dat daarin reeds op andere wijze wordt voorzien, zoo door zelfvoldoening, openbare meening of wat dan ook. Deugd-belooning-in-zichzelf is prachtig, maar werkt in slechts zeer beperkte mate en kweekt soms dupes. De openbare meening moge soms, een heel kort oogenblik, het recht aanvullen, in gevallen als bovengenoemd heeft de man, die schade heeft, de schande bovendien. De persoon of groep (partij) die dit dan ondervindt jammert — als het telaat is. Wie werkelijk oog heeft voor de onoprechtheid, die aankweeking van een kuddegeest inhaerent is, trekke daaruit de consequenties niet alleen op een of ander moment dat men daarvan de nadeelen meer directelijk gevoeld heeft. Zoo zou het juist een groote overwinning zijn, die een lof-belooningsrecht zou kunnen behalen, wanneer het hier medewerkte aan herstel van onrecht. Geschiedde dit, dan was niet alleen door de noodzakelijke aanvulling van het strafrecht het recht in het algemeen gediend, maar dan was tevens de hoofdtak van het completeerende lof-belooningsrecht aangewezen op een wijze, die met de respectievelijke waarde der argumenten, er voor en er tegen, in overeenstemming is. Wanneer het lof-belooningsrecht immers niet al het verdienstelijke sanctionneert, maar, evenzeer als het strafrecht, beperkt blijft tot de noodzakelijke grenzen die, ter handhaving der rechtsorde en ter bestrijding der criminaliteit, te trekken zijn, baant men den weg voor een behoedzame toepassing, waarbij de gevreesde kunstmatigheid tot een minimum beperkt kan blijven. In het bijzonder komen derhalve zij, die in weerwil hunner werkelijke verdiensten het tegen minder scrupuleuze menschen moeten afleggen — allerminst sukkels, maar eerlijke menschen van verdienste — als objecten van een lof-belooningsrecht in de eerste plaats in aanmerking.

Aldus valt bij het bezien van dit recht de nadruk in het bijzonder op het complementaire karakter, dat het ten aanzien van het strafrecht vertoont. En als zoodanig heeft het een betrekkelijk beperkten

omvang en werkkring. De vraag is nu echter vooreerst of men met die beperking kan volstaan en secundo of er niet, binnen die beperking, nog gevaar voor verkeerde toepassing bestaan kan.

De eerste vraag is, althans voorloopig, moeilijk te beantwoorden. Op het oogenblik kan men o.i. met een dergelijke beperking volstaan. Een aldus beperkt opgevat lof-belooningsrecht beveelt zich aan door hetgeen zooeven gezegd werd. Of het zich later op breederen grondslag zal moeten bewegen, de richting uit naar meer alzijdige verdiensten-belooning, kan eerst beslist worden, nadat het in werking is gekomen en zich een oordeel daarover gevormd heeft. Maar voorloopig lijkt het aangewezen daarop niet vooruit te loopen en zich in de poging tot betere waardeering van verdiensten liever tevreden te stellen, met een wel te overzien en gemakkelijker te formuleeren deel, dan met een, misschien prachtig omschreven, maar eenigermate in het wilde weg opgezet en zich aan de verschillende gevaren blootstellend geheel.

De tweede vraag is bevestigend te beantwoorden. Ook bij deze beperking is verkeerde toepassing nog allerm minst uitgesloten. Moge de beperking tegemoetkomen aan gevaren als kunstmatigheid en hypocrisie, weggenomen zijn ze er niet door. Voor menig een die in principe voor de instelling gevoelt, kan vrees voor toepassing daarom nog een groot bezwaar opleveren. Dat die toepassing groote financiële en andere offers zal kunnen meebrengen, is ongetwijfeld het geval. Of ze evenwel niet even goed besteed kunnen blijken te zijn, als die welke de strafuitvoering meebrengt, is zeker een quaestie. Dat echter al hetgeen tot voorzichtigheid maant van practische toepassing moet afschrikken, schijnt mij onacceptabel, al erken ik, dat we eerst aan voorbereiding toe zijn. Voorbereiding van een collectieve geestesgesteldheid, waarin de idee ervan past en de voorbereiding van betere geschiktheid tot toepassing. Voorbereiding van een collectieve geestesgesteldheid, waarin de idee past, beteekent de vorming van een openbare meening, ontvankelijk voor hare beteekenis. Voorbereiding van betere geschiktheid tot toepassing beteekent aankweeking van de psychologische kennis, voor de toepassing vereischt.

Blijven we ten slotte bij beide nog even staan. Voor de vorming van een openbare meening, ontvankelijk voor de beteekenis van een lof-belooningsrecht, is in de allereerste plaats noodig verzameling van het materieel omtrent de werking van belooning ook buiten recht. Daarna is men toe aan de bestrijding der verkeerde inzichten in verband met het recht. Naast het doen ingang vinden van de argumenten, die ervoor pleiten, is meer noodig. Minder gemakkelijk nog dan het bereiken van een algemeen inzicht, pro, is de overwinning van de gebrekkige contra opvattingen. Zoolang men in eenzijdige critiek behagen vindt, gebrekkige en speciaal op succes gegronde waardeering aanmoedigt, is de bodem nog niet rijp voor een lof-belooningsrecht. Maar het is dit evenmin, zoolang men vooral zich van het verzet

daartegen afmaakt met slechts halfdoordachte opvattingen omtrent de verhouding tusschen deugd en loon benevens omtrent de richting onzer ontwikkeling. Bevordering van goed inzicht naar beide zijden is een eerste eisch voor de voorbereiding van een collectieve gesteldheid, waarin de idee van een lof-beloöningsrecht past.

Daarnaast aankweeking der voor de toepassing vereischte psychologische kennis. Die kennis zal zeker noodig zijn in het mogelijk toekomstige stadium, waarin het instituut een zelfde plaats als het strafrecht kan gaan innemen en dan door den rechter moet worden toegepast. Nieuwe bijdrage voor den reeds bestaanden eisch der psychologische training van de rechterlijke macht. Maar reeds in het beginstadium, waarin men nog den weg zoekt en de openbare meening zich nog zal moeten vormen als zoeven aangeduid, zal groote psychologische kennis zeer te stade komen. Degenen, die zich zullen zetten aan den voorbereidingsarbeid mogen zich daarvan overtuigd houden. Want hetzij, dat die slechts bestaat in het verzamelen van materieel ter vaststelling van de wijze waarop lof en beloöning thans werkt buiten recht, hetzij dat men zich reeds begeeft op den weg van bestrijding der verkeerde inzichten inzake het verband met het recht, hetzij dat men nog een stap verder gaat en reeds in staat is over te gaan om het meest pijnlijke onrecht door toepassing van lof-beloöning te herstellen, steeds zal de behoefte aan psychologische kennis zich doen gevoelen. In het bijzonder om aan de bezwaren van kunstmatigheid en hypocrisie zooveel mogelijk tegemoet te komen.

Is het hoofddoel van het lof-beloöningsrecht bij te dragen tot algemeene, hoogere waardeering van wat dit werkelijk verdient, hoofddoel bij de voorbereiding er toe is de openbare meening tot beter inzicht daaromtrent op te voeren. Wie zich voldoende reenschap geeft van wat dit beteekent, maakt zich geen illusies omtrent de snelheid of gemakkelijkeit waarmee dit te bereiken zou zijn. Want er is nog altijd zoo iets als de ontzettende kracht van gewoonte, misverstand en misoneïsme.